

11 травня
2023

КОНЦЕПТУАЛЬНІ,
МЕТОДОЛОГІЧНІ
ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ,
ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
IV МІЖНАРОДНА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА
ДРАГОМАНОВА | 01601 Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
ННІ «Інститут філософії та освітньої політики»
Кафедра соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики**

IV МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«КОНЦЕПТУАЛЬНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ
ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ, ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ТА ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ»**

11 травня 2023 року

Матеріали доповідей та виступів

Київ
2023

УДК 1: 37 (075.8)

ISBN – 9-789-40368-859-5

Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики: матеріали доповідей та виступів учасників Міжнародної-науково практичної конференції, м. Київ, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 11 травня 2023 року. – К.: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. – 171 с.

Друкується за авторською редакцією

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

ISBN – 9-789-40368-859-5

© УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023

© Автори, 2023

6. Закон України «Про освіту». Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Романюк С.В. Автономія закладів освіти – форма менеджменту для підвищення їх ефективності. Педагогічний пошук № 3 (115), 2022. Взято з [file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8F/Downloads/Pp%203\(115\)2022-22-25.pdf](file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8F/Downloads/Pp%203(115)2022-22-25.pdf)
8. Автономія як шлях до ефективного менеджменту школи. Методичні рекомендації. / Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. К., 2019. 47с. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2020/07/13/2020-07-13-avtonomy.pdf>
9. Закон України «Про повну загальну середню освіту». Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
10. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Інститут освітньої аналітики . Державна наукова установа. – К., 2022. 358 с.
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitics.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>
11. Відповіді на поширені запитання щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. МОН України. Взято з <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/vidpovid-na-poshireni-zapitannya-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-umovah-karantinnih-obmezhen>
12. Клокар Н., Науменко Г., Гунько Л.. Автономія опорної школи і механізми її забезпечення. Методика. Практика. Експеримент. Рідна школа № 5-8, 2018. Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/717544/1/%D0%90%D0%92%D0%A2%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%86%D0%AF%20%D0%9E%D0%A8%20%D0%A0%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%90%20%D0%A8%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%90.pdf>

Бобрицька В. І., професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор (м. Київ, Україна);

Кузьмич К.В., студентка другого (магістерського) рівня групи ІМОПз, кафедра соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, Україна).

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ВИКЛИКИ Й ПІДХОДИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ

У статті обґрунтовано, що українська освіта є важливою складовою збереження державності та розвитку України в умовах війни та після вступу до Європейського Союзу. Одним з основних принципів правових засад формування освітньої політики України щодо забезпечення якості вищої освіти в умовах воєнного часу є законодавче забезпечення права на освіту, що є визначальним для індивіда та суспільства загалом. Так, умови, які охоплюють систему вищої освіти на тепер, змушують коригувати та ставити нові виклики як на законодавчому, так і на виконавчому рівнях.

***Ключові слова:** освітня політика, освіта України, воєнний стан; правові засади.*

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Освіта є однією з галузей, які найбільше постраждали внаслідок російсько-української війни, яка триває з 2014 року. Війна призвела до зниження якості освіти та погіршення умов для навчання у багатьох регіонах України, зокрема на сході та південному сході країни, де були активні бойові дії починаючи з 24 лютого 2022 року. З огляду на це, актуальними є дослідження правових засад формування освітньої політики щодо забезпечення якості освіти України, зокрема вищої, в умовах воєнного часу, що й обґрунтовує вибір теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що правове підґрунтя забезпечення якості освіти міститься у Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про повну загальну середню освіту» (2020), а також Концепції «Нова українська школа» (2016), «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» (2022) тощо.

Теоретичною основою у дослідження підходів до розв'язання проблем освітньої політики України в контексті актуальних викликів є напрацювання співавторки статті щодо аксіологічних вимірів освітньої

політики [1; 10], планування й упровадження освітньої політики в Україні на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства [2; 3], аналізу сучасних пріоритетів освітньої політики у галузі вищої освіти [11; 12].

Викладення основного матеріалу. Передусім зазначимо, що у зоні конфлікту було знищено багато шкіл, коледжів, університетів, бібліотек та інших освітніх закладів (табл. 1). Це призвело до зменшення доступності освіти та погіршення її якості, а також до зменшення кількості можливостей для отримання вищої освіти в зоні активних бойових дій. 10 березня 2023 року МОН України запустило інтерактивну карту зі зруйнованими та пошкодженими внаслідок дій росії закладами освіти в Україні (<https://saveschools.in.ua/>). Станом на 31 березня повністю зруйновано 76, а пошкоджено 722 такі заклади.

	Пошкоджено	Зруйновано
Заклади дошкільної освіти	263	7
Заклади середньої та спеціалізованої освіти	356	61
Заклади позашкільної освіти	17	1
Заклади професійної освіти	45	5
Заклади фахової передвищої освіти	22	1
Заклади вищої освіти	18	1

Табл.1 Пошкоджені та зруйновані заклади освіти України внаслідок агресії росії

За цими даними, найбільше постраждала Харківська область — там повністю зруйновано 50 закладів освіти. У Донецькій області пошкоджено 309 закладів, 1 зруйновано, у Сумській області пошкоджено 40 закладів, у Київській — 43 заклади і 3 зруйновано, у столиці пошкоджено 73 заклади освіти.

Дія воєнного стану в Україні встановлена законом та включає низку обмежень для населення та діяльності державних і приватних структур. Однак, згідно зі статтею 64 Закону України «Про вищу освіту», військовий стан не може бути причиною для зупинення освітнього процесу закладах вищої освіти [6]. Таким чином, заклади вищої освіти

мають забезпечувати безперервний освітній процес та виконання завдань освітніх програм та навчальних планів, незважаючи на військовий стан та його обмеження. За необхідності, можуть бути введені додаткові заходи безпеки та контролю, але це не повинно перешкоджати здобуттю студентами освіти [9].

Також, військовий стан не може слугувати причиною для припинення роботи наукових установ та наукових проєктів, які здійснюються у закладах вищої освіти та дослідницьких інститутах. Проте, з урахуванням загрози для національної безпеки, можуть бути введені додаткові заходи забезпечення безпеки та контролю за науковими дослідженнями та освітнім процесом загалом.

Освітня політика України під час воєнного стану спрямована на забезпечення безперервного та повноцінного освітнього процесу закладів освіти різних рівнів та наукових установ, з урахуванням додаткових заходів безпеки та контролю.

Законом України «Про вищу освіту» визначаються правові основи функціонування вищої освіти в Україні. Згідно з цим законом, вища освіта має бути якісною, доступною, адаптованою до потреб ринку праці, відповідати міжнародним стандартам та визнаватися за кордоном [6]. Закон «Про освіту» передбачає, що державна політика в галузі освіти має ґрунтуватися на принципах національної ідеї, рівності прав на отримання освіти, державної підтримки освіти, відкритості та демократії в управлінні освітою [5].

Крім того, уряд України прийняв різні документи, що регулюють якість вищої освіти в військовий період, зокрема лист МОН від 02.03.2022 № 1/3319-22 «Про функціонування галузі освіти в умовах воєнного стану»; «Роз'яснення МОН щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану» та запровадив контроль за освітньою галуззю [8].

Умови воєнного часу провокують різні виклики для вищої освіти, зокрема зниження рівня фінансування, скорочення складу науково-педагогічних працівників, зменшення кількості здобувачів освіти, відсутність матеріально-технічної складової, мотивація здобувачів освіти, яка компенсується їх психологічними та соціальними умовами перебування, продовження діяльності ЗВО, які перебувають на окупованих територіях тощо.

Для розв'язання цих проблем можуть бути запроваджені різні підходи, зокрема:

– підвищення ефективності використання ресурсів: в умовах обмежених бюджетних коштів може бути важливим оптимізувати витрати на вищу освіту. Наприклад, можна впровадити програму оптимізації закладів освіти та дублювання спеціальностей. Також,

можна зосередитися на фінансуванні кращих університетів та сприянні їх розвитку;

– покращення доступності до вищої освіти: в умовах війни може зрости кількість молоді, яка не може продовжувати навчання через фінансові та інші обставини. Уряд може розглядати можливість зменшення вартості освіти (у зв'язку з запровадженням дистанційного навчання, яке зменшує витрати на комунальні послуги), надання соціальних стипендій для студентів, запровадження грантових проєктів для обдарованих випускників [7];

– забезпечення якості вищої освіти: в умовах війни може знизитися рівень якості вищої освіти через скорочення викладацького складу, зміну програм та ін. Для забезпечення якості вищої освіти в умовах війни можуть бути введені додаткові механізми контролю та моніторингу якості навчання та викладання, введення додаткових консультативних годин тощо;

– також варто передбачити збереження контингенту науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти, які наразі перебувають на передовій. Це можливо вирішити за рахунок надання таким академічних відпусток, індивідуальних графіків навчання; збереження робочих місця за працівниками;

– підвищення конкурентоспроможності випускників: в умовах війни може зменшитися кількість робочих місць та зрости конкуренція на ринку праці. Для підвищення конкурентоспроможності випускників можуть бути запроваджені нові програми навчання, стажування та інші заходи, які допоможуть підвищити кваліфікацію студентів та допоможуть їм отримати роботу після закінчення закладу вищої освіти, окрім того, країни європейського союзу відкривають нові можливості для академічної мобільності науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти.

– умови воєнного стану очевидно впливають на мотивацію до навчання студентів та учнів, оскільки вони можуть почувати страх і нестабільність. Тому освітній процес має включити до себе ряд наступних заходів, наприклад: забезпечення психологічної підтримки студентам та учням, що може включати психологічні консультації, групові терапії та інші способи підтримки [4], використання інноваційних методів навчання, які допомагають зберегти і підвищити інтерес до навчання, наприклад, використання інтерактивних технологій, проєктного навчання тощо, встановлення цілей, які можуть бути досягнуті в умовах воєнного стану. Наприклад, цілі можуть бути пов'язані з отриманням нових знань, розвитком професійних навичок, або підготовкою до майбутньої кар'єри.

Щодо підвищення конкурентоспроможності української освіти для вступу до Європейського Союзу, актуальною є реалізація таких заходів:

– реформування освітньої системи відповідно до європейських стандартів, що дозволить українській освіті стати більш конкурентоспроможною.

– розвиток інтернаціоналізації, наприклад, залучення іноземних студентів, викладачів та науковців, що дозволить створити міжнародне середовище та підвищити рівень освіти.

– вдосконалення викладацького персоналу: за рахунок залучення викладачів, підвищення кваліфікації наукових співробітників, що може бути ефективним інструментом для збереження мотивації до навчання учнів та студентів в умовах воєнного стану. Крім того, підвищення кваліфікації також може допомогти в підвищенні конкурентоспроможності української освіти після вступу України до ЄС [4].

– для студентів можуть бути організовані додаткові вузькоспеціалізовані курси або тренінги з певних напрямків діяльності, які допоможуть їм поглибити знання і підвищити рівень кваліфікації. Також можна впровадити програми стажувань або відкрити можливість для студентів проводити дослідження в рамках певних проєктів.

Висновки. Дослідження правових засад формування освітньої політики щодо забезпечення якості освіти України, зокрема вищої, в умовах воєнного часу дало змогу здійснити низку узагальнень. Так, підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників є важливим елементом в українській освіті для забезпечення високої якості навчання та конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Для викладачів можуть бути організовані семінари, тренінги або курси, які допоможуть їм покращити свої навички та підвищити рівень компетентності у певній області знань. Також можуть бути впроваджені програми наставництва або менторства, що допоможуть викладачам розвивати свої професійні навички.

Для забезпечення якісної вищої освіти в умовах воєнного стану Україна використовує різноманітні заходи, такі як: введення дистанційного навчання, організація тимчасових освітніх закладів, переведення деяких навчальних закладів на інший режим роботи, переміщення закладів освіти, збільшення видатків бюджету на освіту, залучення допомоги Європейського союзу, міжнародних фондів, створення державних програм по відновленню освіти, вдосконалення освітніх програм та методик навчання.

Нині кожен боронить свій фронт. Допоки наші військові боронять наші кордони – ми боронимо нашу освіту. Впровадженню реформ в галузі освіти є важливою складовою на шляху України до Європейського Союзу. Тому мусимо констатувати, що українська освіта є ключовим фактором в забезпеченні європейських стандартів та вимог, що сприяє

підвищенню конкурентоспроможності української економіки та розвитку держави загалом.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Аксіологічний дискурс освітньої політики в контексті сучасних суспільних викликів. *Освітня політика: філософія, теорія, практика* [монографія] / За ред. В. П. Андрущенко; Авт. кол. : В. П. Андрущенко, Б.І. Андрусишин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С.143-168.
2. Бобрицька В.І. Планування й упровадження освітньої політики в Україні на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства. Матер. III Міжнародн. наук.-практ конф. «*Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики*», 24 квітня 2019 року, НПУ імені М.П. Драгоманова, м. Київ. С. 24-28
3. Бобрицька В.І. Освітня політика у громадянському вихованні педагогічної еліти. *Методологія неперервної освіти та наукового дослідження* : монографія; за ред. Н.М. Рідей, Е.В. Лузік. Київ: ТОВ ЦП «Компринт», 2020. С. 387-424.
4. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-%20Innovatsiyna.ta.proyektna.diyalnist.pdf>
5. Закон України «Про освіту» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Закон України «Про вищу освіту» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
7. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є.Ніколаєв, Г.Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
8. Про функціонування галузі освіти в умовах воєнного стану: лист МОН від 02.03.2022 № 1/3319-22. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/622/617/088/622617088b661133060373.pdf>.
9. Роз'яснення щодо роботи закладів освіти в межах правового режиму воєнного стану. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-mon-shchodo-roboti-zakladiv-osviti-u-mezhah-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu>.

10. Bobrytska V. Axiological Azimuths of the Global Educational Policy («Аксиологічні азимути глобальної освітньої політики»). *Proceedings of the National Aviation University*. 2016. Том. 68. № 3. С. 89-97.

11. Bobrytska, V., Luzik, E., Reva, T., Spitsin, Y., & Akmalidina, V. (2020). Involving stakeholders in shaping educational legislation and policy in Ukraine. *European Journal of Educational Research*. Vol. 9. Iss. 3. P. 1189–1200. (July 2020). <https://doi.org/10.12973/eu-jer.9.3.1189>

12. Bobrytska V.I. Modern state policy of Ukraine in the area of higher education: peculiarities of normative and legal regulation. Materials of X International Scientific-Practical Conference «*Modern European Science*». Publishing House «Education and Science» s.r.o. 30.06-07.07.2014. P. 60-63.

Ukrainian education is an important component of the preservation of statehood and development of Ukraine during the war and after joining the European Union. One of the main principles of the legal foundations of the formation of the educational policy of Ukraine in terms of ensuring the quality of higher education in wartime conditions is the legislative provision of the right to education, which is decisive for the individual and society as a whole. Thus, the conditions that cover the system of higher education today force to adjust and pose new challenges both at the legislative and executive levels.

Keywords: *educational policy; Ukrainian education; martial law; legal bases.*

Бобрицька В. І., професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор (Київ, Україна);

Ткаченко Д. А., аспірантка 1-го року навчання кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, магістр освітньо-професійної програми «Освітня політика» (Київ, Україна)